

SZALAI ANIKÓ*

Bábel szerepe a nemzetközi jogban

„Ezért nevezék annak nevét Bábelnek;
mert ott zavará össze az Úr az egész föld nyelvét,
és onnan széleszté el őket az Úr az egész földnek
színére.”

/Biblia, Teremtés könyve 11. fejezet 9. pont/

Amikor 2005-ben bekerültem a szegedi Nemzetközi Jogi és Európa-jogi Tanszékre, az akkori tanszékvezetőm és témavezetőm, *Bodnár László* professzor egyik első feladata számomra az volt, hogy kezdjem el gyűjteni a magyarra rosszul lefordított nemzetközi szerződéseket. Köztudott, hogy Mesterem egyik kedvenc témája a nemzetközi jog helyzete a magyar jogban, különösen a nemzetközi szerződések transzformációjával, kihirdetésével kapcsolatos problémák. Majdnem tíz évvel ezelőtt arra gondoltunk, hogy esetleg egyszer egy közös cikket is írunk a témában. Ez ugyan nem jött létre, viszont születési napra köszöntésként ennek egy apró szeletét választottam. Az alábbi néhány oldal nemzetközi szerződésekkel összefüggő nyelvi nehézségekről szól, így a több nyelven kötött nemzetközi szerződésekről, a nemzetközi szerződések magyar fordításáról és az Európai Unió nyelvi rezsimjéről.

I. Több nyelven kötött nemzetközi szerződések

1. A lingua franca

1919 óta az államok egyre szélesebb körben kötnek olyan nemzetközi szerződéseket, amelyek több nyelvi változattal rendelkeznek.¹ Az államok egyenlőségének elve tartalmazza azt, hogy az államok bármely nyelvet szabadon használhatják a nemzetközi szer-

* Egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Jogi és Európa-jogi Tanszék

¹ *Third Report on the Law of Treaties*, by Sir Humphrey Waldock Special Rapporteur, Yearbook of the International Law Commission, 1964, vol. II. UN Doc. No. A/CN.4/167 and Add. 1–3. 62. p.

zódéseik megkötése során. Ennek ellenére az ókortól kezdve azt látjuk, hogy az államok az épp aktuális *lingua franca*-t használják. A latin nyelv univerzalizálásához képest az 1700-as években előtérbe kerülő francia nyelv nemzeti nyelv volt. A diplomácia nyelve tipikusan az adott kor legnagyobb hatalmának a nyelve. A 20. századi erőegyensúly azonban több nyelvet is erre a szintre emelt, ez jól látható az ENSZ hat hivatalos nyelvében. Az azonban vitathatatlan, hogy a nemzetközi szerződés-kötés legfőbb nyelvének ma az angol tekinthető.

A diplomácia nyelve nem csak szimbolikus – a hatalmat tükröző – szereppel bír, hanem praktikus is. A világ államaiban összesen körülbelül 200 hivatalos nyelv található, és ezek közül számosat csak az az egy adott nép beszél (ahogyan például a magyart is). Miközben a szuverenitás és a nemzetállami ideológia része a saját nyelv használatának a joga, a mai globális gazdaság és nemzetközi viszonyok mellett elengedhetetlen, hogy az államok „közös nyelven” intézzék ügyeiket. A nemzetközi szerződések hiteles nyelvének megválasztása során a szerződő feleknek érdemes (lenne) azt is átgondolni, hogy azok a nemzetközi bírói fórumok, amelyekhez a szerződésből eredő vitájuk esetén fordulhatnak, szinte kivétel nélkül csak az angolt és a franciát alkalmazzák. Mind a Választott Nemzetközi Bíróság, mind a Nemzetközi Bíróság angol és francia nyelven dolgozik. Az utóbbi számára például a Katar és Bahrein közötti határvita eldöntése során nehézséget okozott, hogy az egyik, a vitában állók között korábban létrejött arab nyelvű megállapodást a felek jelentősen eltérően fordították le és nyújtották be bizonyítékként.²

2. A szerződések hiteles és hivatalos nyelvei

A nemzetközi szerződés készülhet több, egyaránt hiteles nyelven, és úgy is, hogy a szerződés hiteles példánya csak egy nyelvet jelent, és a többi nyelvi változat, mint hivatalos szöveg szerepel. Ebben az esetben a szerződés aláírásakor a hivatalos szövegeket is aláírják az államok képviselői, de azok nem válnak hiteles szöveggé. Ha a szerződés maga nem közli, hogy melyik nyelvi változata a hiteles, akkor mindet annak kell tekinteni.

A Nemzetközi Jogi Bizottság a szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény kodifikációja során felkérte az ENSZ Főtitkárságát, hogy készítse számára feljegyzést arról, hogyan készülnek az ENSZ-ben a többnyelvű szerződések. Az 1966-ban írott, kilenc oldalas főtitkári jelentés példaként bemutat több nagy, az ENSZ Közgyűlés égisze alá tartozó kodifikációs konferenciát is. A gyakorlat origójaként a San Francisco-i konferenciát említi, amelynek a munkanyelve az angol és a francia volt, míg a kínai, spanyol és orosz nyelvi változatok megfelelő fordításáért egy bizottság felelt. A Nyelvi Tanácsadó Bizottság feladata volt biztosítani azt, hogy a fordítások megfelelő színvonalon és időben elkészüljenek. A konferencia elején ugyan abban állapodtak meg az államok, hogy amennyiben valamelyik nyelvi verzió nem megfelelő módon készül el, akkor lehetőség lesz annak az aláírását elhalasztani. Mégis végül a gyakorlat nem ezt hozta, hanem azt, hogy a szerződést az öt hiteles nyelven együtt kell elfogadni, azok együtt alkotják a

² *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain*, Merits, Judgment of 16 March 2001, I.C.J. Reports 2001, 69. pont.

szerződést.³ A San Francisco-ban megteremtett elkülönítése a hivatalos és munkanyelveknek megmaradt az ENSZ szerveinél a továbbiakban is.⁴

Az 1969. évi Bécsi egyezmény létrehozatalakor például a munkanyelv az angol, francia és spanyol volt, de a szöveg öt hiteles nyelvi változatban készült el (az előbbi hármat kiegészítette még az orosz és a kínai). Az ENSZ égisze alatt kötött multilaterális egyezmények tipikusan mind a szervezet összes hivatalos nyelvén készülnek, de a megkötésre összehívott konferencia általában csak egy-két munkanyelvet használ, és a Titkárság készíti el a többi fordítását. Ez nem mindig készül el időre, például az 1948. évi népirtás tilalmáról szóló egyezményt franciául szövegezték és tárgyalták, és öt hiteles nyelven fogadták el, mégis a szerződés aláírására nem készült el a spanyol és a kínai fordítás. Ennek ellenére mindegyik egyformán autentikus.⁵ Ettől némiképp eltér az ENSZ szerveinek mindennapi munkájuk során használt nyelvek alkalmazása: a Biztonsági Tanácsnak például mind a hat ENSZ-nyelv a munkanyelve, mégis a munkában ténylegesen leginkább az angolt használják. ENSZ-es dokumentumokat keresve is legszélesebb körben angolul található meg az információ. Ez ellen tett panaszt 2001-ben húsz spanyolajkú állam az ENSZ Főtitkárnál, aki a válaszelevelében arra hivatkozott, hogy pénzügyi okokból nem áll módjukban biztosítani a teljes paritást a hat nyelv tekintetében.⁶

3. A több nyelven hitelesített szerződés értelmezése

A nemzetközi bírói fórumoknak többször okozott gondot a több különböző nyelven hiteles szerződés összehangolt értelmezése. Az egyik első nemzetközi bírósági ítélet, amely utal erre a problémára, a *Mavrommatis*-ügyben született. Az Állandó Nemzetközi Bíróság feladata volt értelmezni a palesztin mandátumra vonatkozó, nem azonos, angol és francia szerződésszöveget. A Bíróság a szűkebb angol szövegre alapította a joghatóságát, az alábbi magyarázattal: „Ahol két olyan, egyformán hiteles szövegverzió létezik, amelyek közül az egyik látszólag tágabb jelentéssel bír, mint a másik, a szűkebb értelmű szöveget kell alkalmazni, amellyel megteremthető a harmónia a két verzió között, és amely kétségtelenül jobban tükrözi a szerződő felek közös szándékát.”⁷ Ez azonban nem az egyetlen üdvözítő út, sőt a Nemzetközi Jogi Bizottság a szerződések jogáról szóló bécsi egyezmény előkészítése során elutasította, hogy ez a megoldás szerepeljen az egyezményben arra az esetre, ha különbség van az egyes nyelvi változatok között.⁸

³ *Preparation of Multilingual Treaties: Memorandum by the Secretariat*, Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1966, vol. II. UN Doc. No. A/CN.4/187. 105. p.

⁴ Uo. 108. p.

⁵ SHELTON, DINAH: *Reconcilable Differences? The Interpretation of Multilingual Treaties*. Hastings International and Comparative Law Review 1996-1997. No. 20. 621. p.

⁶ Letter dated 18 June 2001 from the Secretary-General to the Permanent Representatives of Andorra, Argentina, Bolivia, Chile, Colombia, Costa Rica, Cuba, the Dominican Republic, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Mexico, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Spain, Uruguay and Venezuela to the United Nations. UN Doc. No. A/56/176 (2001).

⁷ *Mavrommatis Palestine Concessions*, Merits, PCIJ (1924) Series A. No. 2. 19. p.

⁸ *Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 1966, vol. II. Art. 29. para. 8.

A Nemzetközi Jogi Bizottság az 1969. évi bécsi egyezmény releváns szakaszai előkészítése során megvitatta, hogy a jelenleginél részletesebb szabályokra lenne-e szükség.⁹ Felmerült, hogy a több hiteles nyelvi változat közötti eltérés esetére előírja az egyezmény, hogy melyik legyen az alkalmazandó szerződés, vagy javasolja a megszorító értelmezést ezekre az esetekre (ahogyan azt az Állandó Nemzetközi Bíróság tette a *Mavrommatis*-ügyben). A Bizottság megvizsgálta azt a lehetőséget is, hogy vélelmet állítson fel az a szövegváltozat mellett, amelynek a legtisztább, legegységesebb a jelentése. A Bizottság végül elvetette ezeket a nyelvek egyenlőségének elvére és arra hivatkozással, hogy az általános értelmezési szabályok segítségével megfelelő módon kezelhető egy ilyen probléma.¹⁰

Elméletileg a szerződő felek szándéka egy, még akkor is, ha a nyelvi változatok között eltérés látható. Ennek megfelelően az értelmezés során a legfőbb feladat megtalálni ezt a közös jelentést, és nem részesíteni előnyben egyik változatot sem.¹¹ Az Emberi Jogok Európai Bírósága több ügyben is hangsúlyozta, hogy amikor az egyezmény egyformán autentikus két nyelvi változata között eltérés mutatkozik, akkor a kettőt együtt úgy kell értelmezni, hogy a szerződés célja és tárgya megvalósuljon, és a lehető legnagyobb összhang jöjjön létre a két szöveg között.¹²

Az előző pontban jellemzett többnyelvű szerződéskötési folyamatból azonban kitűnik, hogy még ha elviekben több hiteles nyelven is készül egyszerre a szerződés, akkor is biztos, hogy a gyakorlatban egy-két munkanyelven fogják azt letárgyalni. Ebből következően tipikusan a *travaux préparatoires* is a legbőségesebben a munkanyelven lesz elérhető. Márpedig, ha a szerződést értelmező szeretné megtalálni a szerződő felek akaratát, akkor a legbiztosabb, ha a tárgyalási jegyzőkönyveket és más előkészítő anyagokat keresi meg. Így visszajutunk a kör kiindulópontjához, és kijelenthető, hogy mégis csak minden szerződés esetében lesz egy nyelv, ami leginkább irányadó. Így, a nemzeti büszkeséget félretéve, kiváló megoldás lenne a problémára, ha a szerződésben megjelenő a szerződő felek, hogy vita esetén melyik nyelvi verzió az irányadó (és ide természetesen azt írják be, amely nyelven letárgyalták és megszóvegezték az egyezményt).

⁹ Az 1969. évi bécsi egyezmény a nemzetközi szerződések jogáról (1987. évi 12. tvr.) a 33. cikkében így rendelkezik: „Két vagy több nyelven hitelesített szerződés értelmezése. 1. Ha a szerződést két vagy több nyelven hitelesítették, mindegyik nyelvi szöveg egyaránt hiteles, feltéve, hogy a szerződés másképpen nem rendelkezik, vagy a felek nem állapodnak meg abban, hogy eltérés esetén egy meghatározott szöveg lesz az irányadó. 2. A szerződés szövegének olyan nyelven készült változata, amely nyelven a szöveget nem hitelesítették, csak akkor tekintendő hiteles szövegnek, ha a szerződés így rendelkezik, vagy a felek így állapodtak meg. 3. A szerződés kifejezéseit mindegyik hiteles szövegben azonos értelműnek kell vélelmezni. 4. Ha a hiteles szöveg összehasonlítása során olyan értelemkülönbségek derülnek ki, amelyek a 31. és 32. Cikk alkalmazásával nem küszöbölhetők ki, akkor azt az értelmet kell - a szerződés tárgyát és célját figyelembe véve - elfogadni, amely a szövegek közti ellentéteket a legjobban összeegyezteti, kivéve, ha az 1. bekezdésnek megfelelően egy meghatározott szöveget kell irányadónak venni.”

¹⁰ *Report of the International Law Commission on the work of its Sixteenth Session*, 11 July 1964, Official Records of the General Assembly, Nineteenth Session, Supplement (A/5809), Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1964, vol. II. UN Doc. No. A/CN.4/173. 208. p.

¹¹ *Third Report on the Law of Treaties*, 63–64. pp.

¹² *Pl. Golder v. the United Kingdom* (Application no. 4451/70) Judgment of 21 February 1975, ECtHR Ser. A18.; *Sunday Times v. the United Kingdom* (No. 1) (Application no. 6538/74) Judgment (Merits) of 26 April 1979, ECtHR Ser. A30.

4. A fordítói hibák kiküszöbölése

A fordítás szükségszerűen magával hozza a hibázást: a fordító nincs jelen az eredeti szöveg megszövegezésénél, így elképzelhető, hogy a nem kellően pontosan megfogalmazott szöveget félreérti és így rosszul fordítja. Továbbá gyakran a fordító nyelvész és nem az adott terület szakértője. Végül az emberi figyelmetlenség, mulasztás és tudatlanság is szerepet játszik néha a fordítások minőségében.¹³

A már elfogadott, hibás hiteles szöveg kijavítására többféle lehetőség is van az 1969. évi Bécsi egyezmény 79. cikke szerint, a lényeg, hogy a hiba észleléséről tájékoztatni kell a többi szerződő felet, és akkor lehetséges a kijavítás, ha abban mind egyetértenek. A 79. cikk (3) bekezdése hangsúlyozza, hogy a fordítási hibák miatti kijavítás csak akkor lehetséges, ha a szövegek közötti összhang hiányzik, és a felek egyetértenek, hogy azt ki kell javítani. A történelem folyamán számos alkalommal fordult elő ilyen kijavítás. Ebből a szempontból különösen érintett a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. 1966-ban öt hivatalos nyelven fogadták el az egyezményt (angol, francia, orosz, spanyol és kínai). Noha az egyezmény tíz évvel később lépett hatályba, ez az idő sem volt elég ahhoz, hogy egyes államok rájöjjenek, nem megfelelő az ő verziójuk. Az ENSZ Főtitkár 1977 nyarán javasolta, hogy a szerződés spanyol nyelvű változatában módosítsák a 42. cikk 2. bekezdésében szereplő „artículo 40” kifejezést, ugyanis ott „artículo 41”-nek kéne szerepelnie.¹⁴

Az Egyezségokmány kínai nyelvi változatának életútja még kacifántosabb: a szerződés megszövegezésekor az ENSZ-ben még a Kínai Köztársaság (Tajvan) képviselte Kínát, és alá is írták azt 1967-ben. Noha 1971-ben az ENSZ-ben megváltozott a kínai képviselő, a Kínai Népköztársaság csak 1998-ban írta alá a PPJNE-t (és azóta sem ratifikálta azt).¹⁵ Mindezek mellett összesen három kínai nyelvi változatot használnak Kínában: az eredeti 1967-es szöveget, egy egyszerűsített szöveget, és a kommunista kormány által 2001-ben módosított szöveget. Az eredeti szöveg hagyományos kínai írásjegyekkel és nyelvezettel, kézzel írott formában készült, az eredeti angol nyelvű szöveg fordításaként. A második változat az egyszerűsített változat, amely kevésbé formális nyelvezetű, a nyelvi szerkezetek és a használt szavak egyszerűbbek, hétköznapiabbak benne. Ezt a változatot használja több ENSZ-es kiadvány és honlap is, sőt, ez terjedt el Kínában is. Az eredeti kínai szöveg jelentése közelebb áll az angol nyelvű változat tartalmához, mint az egyszerűsített formában elterjedt.¹⁶

¹³ Erre különösen mulatságos példa: EU irányelv magyar fordításában a „sporting firearms with ammunition” úgy szerepelt, hogy „sportoló tűzoltók ellátmánnyal”, miközben valójában a jelentése „sportlőfegyverek lőszerrel”. Hivatkozva SZŐNYEI TAMÁS: *Európai jogszabályok magyarul: fordító hibák*. Magyar Narancs, 2002/24. (06.13.) <http://magyarnarancs.hu/belpol/europai_jogszabalyok_magyarul_fordito_hibak-62570> (letöltés ideje: 2014. 05. 10.) A siralmas kategóriába illeszthető az alábbi beszámoló a gyorsajtással összefüggő szabálysértési bírság külföldiekkel szembeni behajtásának lehetetlenségéről: *Egy fordítási hiba miatt száguldozhatnak nálunk a külföldiek?* Népszabadság Online, 2010. április 27. <http://nol.hu/belfold/20100427-halalos_kimenetelu_nyelveszkesed-639811> (letöltés ideje: 2014.05.10.)

¹⁴ *Procès-verbal of rectification of the authentic Spanish text*, UN Treaty Series vol. 1057, 407.

¹⁵ United Nations Treaty Series, <https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en#4> (letöltés ideje: 2014.04.10.)

¹⁶ YUGUAN, YANG – XU, GUO: *A Study on the Text and Ratification of International Covenants on Civil and Political Rights*, China Legal Science, vol. 1. 2013. 29-48. pp.

A pekingi vezetés 2001 őszén jelezte az ENSZ Főtitkárának, hogy a kínai fordításban az „egyezségokmány” (*covenant*) kifejezés nem megfelelően szerepel, és kéri annak javítását.¹⁷ Tekintettel arra, hogy a tiltakozásra megadott 90 napos határidőn belül egy állam sem kifogásolta a javaslatot, így az eredeti szöveget annak megfelelően módosították.¹⁸ A módosítás lényege a következő: az eredeti kínai szöveg a „*covenant*” szót „*mengyue*”-nek fordította. Ez utóbbi szó jelentése szentesített megállapodás, bővebben olyan egyezség, amelyet Isten nevében, szakrális ünnepség keretében tettek (ez gyakori volt az ősi kínai államok vezetői között). A szó használatát az indokolta, hogy az angolban használt „*covenant*” szó is bír hasonló jelentéssel, ugyanis az angol nyelvű Biblia az Ábrahámmal kötött szövetséget is ezzel fejezi ki.¹⁹ A kínai kormány a „*mengyue*” szó helyett a „*gongyue*” szó használatát kérte, amelynek jelentése „közös ígéret”.²⁰ Ez kifejezetten értékcsökkentett tartalommal bír, mind a szentesített megállapodáshoz, mind az egyezséghez, megállapodáshoz képest. És így már lehet, hogy nem meglepő a ratifikáció hiánya...

A kínai szóhasználattal kapcsolatos problémák azonban nem csak a címet érintik. Az egyszerűsített (és széles körben elterjedt) nyelvi változatban számos kétértelmű vagy pontatlan kifejezés található. Például a PPJNE 7. cikkében biztosított kínzás tilalma szerint senkit sem lehet annak alávetni. Ehhez képest az egyszerűsített kínai szöveg szerint senki nem végezhet kínzást.²¹ Hasonlóan problémás a 9. cikk fordítása, amely a személyi szabadság védelme érdekében tiltja az attól való önkényes megfosztás minden formáját. Ezzel szemben a kínai szöveg csak az előzetes letartóztatásra vonatkozik (tehát nem tartozik bele például az őrizetbe vétel, vagy a közigazgatási eljárások keretében foganatosított szabadságkorlátozó vagy azt elvonó intézkedések).²² A kínai jogászok több szakcikkben is felhívták a kormányuk figyelmét, hogy a PPJNE ratifikációja során fontos lenne tisztázni a többi tagállam felé és az ENSZ felé, hogy melyik kínai szöveget tekintik hitelesnek.²³ Véleményem szerint alappal feltételezhetjük, hogy a kínai kormány is az eredeti szöveget tekinti hitelesnek, ugyanis 2001-ben csak a cím helyesbítését kérték, és más szövegrészekét nem.

Természetesen minden nemzetközi szerződés esetében fontos, hogy összhangban legyenek a hiteles nyelvi változatai, de különösen jelentős gondot okozhat a magánszemélyek szempontjából, ha emberi jogi vagy humanitárius jogi egyezményekben található a hiba. Az 1949. évi Genfi Egyezményekhez fűzött 1977. évi Jegyzőkönyvek orosz nyelvi

¹⁷ *Proposal of correction to the original of the Covenant (Chinese authentic text) and to the certified true copies.* UNTS No. C.N.782.2001. <<https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2001/CN.782.2001-Eng.pdf>> (letöltés ideje: 2014.04.10.)

¹⁸ *Rectification of the original of the Covenant (Chinese authentic text) and transmission of the relevant Procès-verbal.* UNTS No. C.N.8.2002. Forrás: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2002/CN.8.2002-Eng.pdf> (letöltés ideje: 2014.04.10.)

¹⁹ YUGUAN – XU 2013, 33. p.; *Covenant*, Oxford Dictionaries. <<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/covenant>> (letöltés ideje: 2014. 04. 10.) Ennek fényében érdemes végiggondolni, hogy a magyar nyelvű Biblia a szövetség kifejezést használja, amelynek a jelentése messze esik az egyezségokmánytól. Lásd *Szent Biblia* (ford.: Károli Gáspár), Budapest 1982. Mózes I. könyv 17:2.

²⁰ YUGUAN – XU 2013, 34. p.

²¹ Uo. 36. p.

²² Uo. 38. p.

²³ Uo. 43. p.; SHIYAN, SUN: *Two Chinese Texts of the International Covenant on Civil and Political Rights: Problems, Comparison and Solutions*, *Global Law Review*, vol. 6. 2007.

változata igen silányra sikeredett. Például a II. Jegyzőkönyv 4. cikk 3. bek. e) pontja teljesen kimaradt (ez rendelkezik arról, hogy a nem nemzetközi fegyveres összeütközés által érintett területről a gyermekeket lehetőleg átmenetileg el kell távolítani egy biztonságosabb helyre). Ezt próbálta orvosolni a Nemzetközi Vöröskereszt, amely új orosz nyelvű szöveget hozott nyilvánosságra 1994-ben. Minden hibát azonban a Vöröskereszt sem vett észre, így az I. jegyzőkönyv 56. cikk 7. bekezdéséből hiányzó „három” szót nem sikerült pótolni (a bekezdés arról szól, hogy a veszélyes erőket tartalmazó létesítményeket, az azonosítás megkönnyítése céljából, „három élénk narancssárga színű körből álló” jellel kell ellátni).²⁴ Ezek a hibák ráadásul azért is súlyosak, mert az egyezmény 84. cikke előírja, hogy a szerződő felek az egyezmény alkalmazásának biztosítása céljából megküldik egymásnak a hivatalos fordítását. Az orosz szöveg ugyan hiteles verzió, de az orosz nyelv legalább egy tucat államban hivatalos nyelv, és ezek szerint egynek sem tűnt fel a probléma. Ráadásul nem tekinthető megfelelő kijavításnak az, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt a kiadványaiban, honlapján a megfelelő verziót hozza nyilvánosságra. Persze ez jelzés lehetne a letéteményes vagy a szerződő államok felé, hogy az arra jogsult kezdeményezze a kijavítást.

II. Nemzetközi szerződések magyar nyelvű fordításai

Sajnálatos módon a nemzetközi szerződések hivatalos magyar fordításai is messze állnak a tökéletestől, habár az elmúlt években egyértelműen javulás látható. Néhány közismert félrefordítási eset mellett,²⁵ a figyelmet elsőként egy igencsak súlyos hibára hívnam fel. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen 1984-ben elfogadott egyezményt kihirdető 1988. évi 3. tvr. bővelkedik a hiányosságokban. Az 1. cikk (1) bekezdésben meghatározott kínzás fogalom a hiteles angol változatban két mondatból áll. A magyar jogszabályban már lemaradt a 2. mondat. Így a jelenlegi magyar verzió nem tartalmazza, hogy nem minősül kínzásnak a jogszerű büntetésből származó vagy ahhoz kapcsolódó fájdalom vagy szenvedés. A 3. cikkben, pedig a fordítónak az angol jogi szaknyelvre jellemző „shall” segédige hétköznapi használatától eltérő jelentését nem sikerült megértenie. Az eredeti szöveg így szól: „No State Party shall expel, return (*“refouler”*) or extradite a person to another State where there are substantial grounds for believing that he would be in danger of being subjected to torture.” Tehát egy állam sem utasíthat ki vagy toloncolhat vissza olyan személyt, akit abban az országban valószínűleg megkínoznának. Ehhez képest a hivatalos magyar szöveg szerint: „Egyetlen részes állam sem köteles kiutasítani, hazatoloncolni vagy kiadni valakit egy másik olyan államnak, ahol nyomós okoknál fogva tartani lehet attól a veszélytől, hogy az illető személyt megkínozzák.” Nem köteles, de, ha akar, lehet...

²⁴ SHELTON 1996–1997, 621. p.

²⁵ Pl. a Nemzetközi Bíróság Statútumának 38. cikk d) pontjában szereplő publicisták tanításai helyett helyesebb lenne a jogtudósok tanításaira hivatkozni; vagy az 1969. évi bécsi egyezmény 2. cikk 1. a) pontjában meghatározott szerződés-fogalomban nem az okmány sajátos rendeltetéséről, hanem sajátos elnevezéséről szólni.

Ehhez képest már szinte szörszálhasogatásnak tűnik azt megjegyezni, hogy az 1969. évi Bécsi egyezményt kihirdető 1987. évi 12. tvr. az egyezmény címében vét: „Bécsi egyezmény a szerződések jogáról”. Az angolban két külön szó található az államok nemzetközi szerződéseire („*treaty*”) és a magánjogi szerződésekre („*contract*”). A magyar jogi nyelvben azonban csak egy szót használunk, így jóval helyesebb és egyértelműbb lenne, ha a tvr. a „nemzetközi szerződés” kifejezést használná. A „minek nevezzek” témakörbe sorolható az is, hogy vajon helyesen nevezzük-e a World Trade Organization-t Kereskedelmi Világszervezetnek (lásd az alapító okiratát kihirdető 1998. évi IX. tv.-t). Vagy talán jobban jellemezné a szervezet feladatát, ha Világkereskedelmi Szervezetnek hívnánk?

A nemzetközi szerződések magyar nyelvű fordításainál még egy diszkrepancia figyelhető meg: azonos tárgyban született nemzetközi egyezmények angolul szó szerint azonos mondatait eltérő módon fordítjuk magyarra. Így például a tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványa az angol hiteles szövegekben szó szerint azonos („*to have adequate time and facilities for the preparation of his defence*”) mind a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában, mind az Emberi Jogok Európai Egyezményében. A magyar szöveg azonban az előbbiben ezt tartalmazza: „megfelelő idővel és lehetőséggel rendelkezék védelme előkészítésére”²⁶; míg az utóbbiban: „rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel”²⁷. Az előbbi megfogalmazásban a „lehetőség” kifejezés tűnik pontatlannak, míg az utóbbiban a „szükséges” nem tükrözi megfelelően az eredeti angol szót. Ráadásul a megfelelő és a szükséges kifejezések nem szinonimák. A szükséges szó jelentésében a nélkülözhetetlenség, elengedhetetlenség, létfontosságú jelleg jelenik meg,²⁸ míg a megfelelő szó inkább azt jelenti, hogy az adott dolog alkalmas, tesethez álló, elfogadható, működőképes.²⁹

A magyar jogalkotó kötelessége a nemzetközi szerződések kihirdetése. Véleményem szerint az egyes helyeken silányul lefordított hivatalos magyar szövegek esetében nem tekinthető úgy, hogy a jogalkotó megfelelően ellátta volna ezt a feladatát. A magyar jogalkalmazó számára némi segítséget jelenthet az az elmúlt években alkalmazott gyakorlat, amelyet a 2005. évi L. tv. vezetett be, hogy a nemzetközi szerződéseket kihirdető jogszabálynak tartalmaznia kell a hiteles, lehetőleg angol nyelvű verziót, és a magyar fordítást is. Persze attól még, hogy a lehetőség jelen van, a jogalkalmazónak nem kötelessége az angol nyelvű verzióból ellenőrizni, hogy a magyar szöveg megfelelő-e. Ilyen kötelezettség előírása nehezen elképzelhető, különösen amiatt, hogy az átlag magyar jogalkalmazó nem ért az ehhez szükséges szinten angolul. Az azonban elgondolkodtató, hogy a Magyar Állam a nemzetközi szinten felel a nemzetközi szerződés hiteles szövegének megfelelő alkalmazásért és végrehajtásért. Tehát, ha a magyar jogalkalmazó a

²⁶ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 14. cikk (3) bek. b) pont.

²⁷ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről, 6. cikk (3) bek. b) pont.

²⁸ *Online szinonimaszótár*, <<http://szinonimaszotar.hu/keres/sz%C3%BCks%C3%A9ges>> (letöltés ideje: 2014.05.15.)

²⁹ *Online szinonimaszótár*, <<http://szinonimaszotar.hu/keres/megfelel%C5%91>> (letöltés ideje: 2014.05.15.)

rosszul lefordított magyar szöveg alkalmazásával megsérti a szerződést, akkor az állam nemzetközi jogi felelőssége megállapítható lesz. Természetesen lenne arra lehetőség, hogy a már kihirdetett magyar szövegben észlelt hibákat kijavítsa a jogalkotó, azonban – tudomásom szerint – ilyen még nem történt.

III. Az Európai Unió nyelvi rezsimje, mint non plus ultra

A legtöbb hiteles nyelvi változattal rendelkező többoldalú nemzetközi szerződések kétségtelenül az Európai Unióhoz kapcsolódó alapító szerződések. Az Európai Unióról szóló Szerződés, annak 55. cikke szerint, 24 nyelven készült és mindegyike egyaránt hiteles.³⁰ A hivatalos nyelvek számának gyarapodása egyébként nem csak az EU tagállamai számszerű növekedésének tudható be, ugyanis az ír nyelv csak 2007 óta az, míg Írország 1973 óta a tagja. Málta 2004-es csatlakozása is felvetette a kérdést, hogy az ország két hivatalos nyelve közül az angol már az EU hivatalos nyelvei között található, így szükség van-e a máltaira is.³¹

Az Európai Unióhoz kapcsolódó 24 hiteles nyelven megszüvegezett nemzetközi szerződésekkel kapcsolatosan ugyanazok a problémák elmondhatóak, mint amelyet az I. pontban részleteztem. Csupán némi kiegészítés szükséges, amely az Európai Unió sajátos jogi jellegéből adódik.

1. A világon vajon hányan beszélnek 24 nyelven?

Ennyi nyelvi változat mellett tulajdonképpen lehetetlen az értelmezés során az összes változat összevetése. Senkitől nem várható el, hogy 24 nyelven tudjon, és a mai realitás azt mutatja, hogy még a legmagasabb jogalkalmazói, igazságszolgáltatási szinteken lévő személyek sem beszélnek három nyelvnél többet (amelyek általában mindenkinél ugyanazok a világnyelvek, és nem a máltai vagy a lett például).

Ennek megfelelően a szerződés egyes nyelvi változatai önállóan is megállják a helyüket [ahogyan azt az 1969. évi Bécsi Egyezmény 33. cikk (3) bekezdése is vélelemként állítja],³² és az értelmezés során a jogalkalmazó fórumnak nem kötelessége azt összevetni más nyelvű verziókkal. Erre csak abban az esetben van szükség, ha valamilyen oknál fogva észleli a nyelvi változatok közötti eltérést. Ugyanakkor egyik nyelvi változat sem helyezhető a többi fölé, az értelmezés eredményének lehetőség szerint illesz-

³⁰ 55. cikk (az EUSz. korábbi 53. cikke) (1) „E szerződést, amely egyetlen eredeti példányban angol, bolgár, cseh, dán, észt, finn, francia, görög, holland, horvát, ír, lengyel, lett, litván, magyar, máltai, német, olasz, portugál, román, spanyol, svéd, szlovák és szlovén nyelven készült, és amelynek az e nyelveken készült szövegeinek mindegyike egyaránt hiteles, az Olasz Köztársaság Kormányának irattárában helyezik letétbe, amely minden további aláíró állam kormányának eljuttat egy-egy hitelesített másolatot.”

³¹ Európai Bizottság honlapja <http://ec.europa.eu/dgs/translation/translating/officiallanguages/index_en.htm> (letöltés ideje: 2014.05.10.)

³² A 33. cikk (3) pontja szerint: „A szerződés kifejezéseit mindegyik hiteles szövegben azonos értelműnek kell vélelmezni.”

kednie kell valamennyi hiteles nyelvi változatba.³³ „...az egyes nyelvi változatok közötti esetleges apróbb vagy súlyosabb szövegbeli, tartalmi, fordítási eltérések esetében az ilyen problémákkal szembesített Európai Bíróság sosem helyezi az egyes nyelvi változatokat egymás fölé, az eltérő tartalmat sugalló kifejezés „valós tartalmát” is teleologikus módszerrel a szabályozási kontextusból és célból vezeti le.”³⁴

2. A hiteles szöveg közzététele a Hivatalos Lapban

Az Európai Unióban a jogszabályoknak minden hivatalos nyelven meg kell jelenniük az Európai Unió Hivatalos Lapjában. Az Európai Bíróság – többek között – a *Skoma-Lux* ügyben kijelentette, hogy az újonnan csatlakozott országok nyelvén szabályszerűen közzé nem tett jogi aktusok nem érvényesíthetők az új tagállam jogalányaival szemben.³⁵ Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem központi kérdése az volt, hogy új tagállam jogalányával szemben érvényesíthető-e olyan uniós jogi aktus, amely az adott tagállam nyelvén nem lett az Európai Unió Hivatalos Lapjában szabályszerűen közzététele (csak egy állami szerv honlapján). A Bíróság a 160/84. sz., *Oryzomyli Kavallas és társai* ügyben 1986. május 15-én hozott ítéletének [EBHT 1986., 1633. o.] 11. és 21. pontjában már foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy valamely közösségi jogi aktus Európai Unió Hivatalos Lapjában való közzététele hiánya a szóban forgó szabályozás jogalanyokkal szembeni alkalmazhatatlanságát vonja-e maga után. Ebben az ítéletben a Bíróság figyelembe vette, hogy a szóban forgó jogalanyok nem ismerhették meg a velük szemben alkalmazott szabályozást. A *Skoma-Lux* ügy annyiban tért el a korábbi görög ügytől, hogy a borkereskedelemmel régóta foglalkozó *Skoma-Lux* cég a releváns európai szabályokat cseh nyelven bizonyára megismerte a Pénzügyminisztérium honlapjáról. A Bíróság hangsúlyozta, hogy az Európai Unió Hivatalos Lapjában való elektronikus közzétételt megelőző fordítások elektronikus változatai nem nyújtanak megfelelő jogbiztonságot. Az alapító és csatlakozási szerződések egyértelműen a Hivatalos Lapban történő közzétételhez kötik a joghatás kiváltását. Továbbá ellentmondana az egyenlő bánásmód elvének, ha a közösségi szabályozás által előírt kötelezettségeket ugyanúgy alkalmaznák a régi tagállamokban – ahol a jogalanyok az Európai Unió Hivatalos Lapjából ezen államok nyelvein megismerhetik a szóban forgó kötelezettségeket –, mint a csatlakozó tagállamokban, ahol e megismerést lehetetlenné tette a késedelmes közzététel. „A szabályszerűen közzé nem tett jogi aktusnak a hatékony érvényesülés elvén alapuló érvényesíthetősége melletti állásfoglalás azzal járna, hogy az érintett tagállam jogalanyaira hárulna a kötelezettség be nem tartásának hátrányos következménye, amely a közösségi közigazgatást terheli azzal, hogy az Unió valamennyi hivatalos nyelvén rendelkezésre álljon a csatlakozás időpontjára a közösségi vívmányok teljes egésze.”³⁶

³³ SOMSSICH RÉKA: *Az európai közösségi jog fogalmainak nyelvi megjelenítése, különös tekintettel az európai magánjogra*. Doktori értekezés, ELTE Budapest, 2007. 29. p.

³⁴ SOMSSICH 2007, 55. p.

³⁵ C-161/06 *Skoma-Lux sro v Celní ředitelství Olomouc* [2007] EBHT I-10841.

³⁶ Uo. 42. pont.

3. A kijavítás, mint bevett gyakorlat

Úgy tűnik, hogy az Európai Unióban rendszeres gyakorlat az egyes jogszabályok kijavítása. Az EU Bizottság gyakran javítja mind az EU-s jogszabályok tartalmi hibáit,³⁷ mind az egyes fordításokban vétett hibákat.³⁸ A megfelelő szaknyelv és kifejezések használatát, valamint a fordítások színvonalának emelését az EU intézményei számos módon próbálják elérni (pl. iránymutatások,³⁹ kézikönyvek⁴⁰).

IV. Összegzés

Noha egyesek azt javasolták, hogy a cikkben említett problémák elkerülhetőek lennének, ha a nemzetközi jog nyelve újra a latin lenne,⁴¹ véleményem szerint, ha ezt – hangoz kacsagás közepette – megfontoljuk, arra jutunk, hogy ugyanannyi problémát hozna, mint amennyit megoldana. Ennek egyik fő oka, hogy a nemzeti jogrendszerek továbbra sem a latint használnák (mint ahogyan tették akkor, amikor a latin volt a nemzetközi kapcsolatok nyelve is). Így tehát a jogi fogalmak és koncepciók között ugyanúgy különbség lenne, és ugyanúgy előállhatnának a fordítási nehézségek.

Ritka, hogy a fordítás különbségei egyenesen háborúhoz vezessenek, de nem volt példa nélküli a történelemben: az 1895-ben kitört első olasz-etióp háború fő oka ez volt. Történt ugyanis, hogy 1889-ben *II. Menelik* etióp uralkodó kikiáltotta magát Etiópia császárának, majd néhány héttel később barátsági szerződést kötött Olaszországgal. Míg *II. Menelik* a szerződést – az amharai nyelvi változat alapján – úgy értelmezte, hogy abban az olaszok elismerik a hatalmát, cserébe azért, hogy irányíthassák Eritreát, addig az olasz verzióból egyértelműen az derült ki, hogy teljes Etiópia olasz protektorátussá válik és a külügyeit ezentúl az olasz állam intézi. Mivel *Menelik* megtagadta, hogy az olasz verzió szerint irányítsa országát, így az olaszok azt végül háborúval próbálták kikényszeríteni. Az oroszok által támogatott etióp erők 1896-ban fényes győzelmet arattak.⁴² Az ilyen jellegű félreértések a legegyszerűbben azzal lennének megoldhatóak, ha

³⁷ Pl. Commission Implementing Decision of 20 December 2013 correcting Annex II to Implementing Decision 2012/707/EU establishing a common format for the submission of the information pursuant to Directive 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council on the protection of animals used for scientific purpose, O. J. L 10/18 (15.01.2014)

³⁸ Pl. Commission Regulation (EEC) No 2246/90 of 31 July 1990 amending Regulation (EEC) No 986/89 on the accompanying documents for carriage of wine products and the relevant records to be kept, Official Journal L 203, 01/08/1990. A jogszabály bevezetője hangsúlyozza, hogy a német és az olasz fordításban számos hibát találtak, így azok kijavításra szorulnak, ezeket részletezi is az egyes pontokban.

³⁹ Pl. *European Court of Auditors: Misused English Words and Expressions in EU Publications*. <http://ec.europa.eu/translation/english/guidelines/documents/misused_english_terminology_eu_publications_en.pdf> (letöltés ideje: 2014.05.15.)

⁴⁰ Pl. European Commission Directorate-General for Translation: *English Style Guide – A handbook for authors and translators in the European Commission*, <http://ec.europa.eu/translation/english/guidelines/documents/styleguide_english_dgt_en.pdf> (letöltés ideje: 2014.05.15.)

⁴¹ SHELTON 1996–1997, 623. p.

⁴² KUNER, CHRISTOPHER B.: *Linguistic Equality in International Law: Miscommunication in the Gulf Crisis*, Indiana International and Comparative Law Quarterly, vol. 2. 1991–1992. 184. p.; *First Italo-Ethiopian*

a szerződés mindig utalna arra, hogy a több hiteles nyelvi változatból vita vagy a szövegek közötti eltérés esetén melyiket kell alkalmazni. A nemzeti jogban pedig ügyelnie kellene a jogalkotónak, hogy a fordítások megfelelő színvonalúak legyenek. Amikor pedig hibát észlel a már kihirdetett szövegben, akkor azokat ki kellene javítani.

War, Wikipedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/First_Italo-Ethiopian_War#cite_note-6> (letöltés: 2014.04.10.); KUNER, CHRISTOPHER B.: *The Interpretation of Multilingual Treaties: Comparison of Texts versus the Presumption of Similar Meaning*. International and Comparative Law Quarterly, vol. 40. 1991. 953–964. pp.